

Calluna

34(4) 2017

Calluna

ÅRG. 34 2017 NR 4
ISSN 2000-2335

Utgiven i samarbete mellan
VÄSTERGÖTLANDS BOTANISKA FÖRENING och
BOTANISKA FÖRENINGEN I GÖTEBORG

Redaktör: Birgitta Herloff Ansvarig utgivare: Gösta Börjeson

Redaktionskommitté: Eva Andersson, Evastina Blomgren, Kurt-Anders Johansson, Michael Johansson, Erik Ljungstrand

VÄSTERGÖTLANDS BOTANISKA FÖRENING

Bankgiro: 5155-4400 Årsavgift: 150 kr

Adress: c/o Studieförbundet Sjuhärad
Yxhammarsgatan 8-10 503 31 Borås

Hemsida: <http://vbotaniskaforening.se>

E-post: info@vbotaniskaforening.se

STYRELSE:

Ordf: **Gösta Börjeson**
Dammgatan 10 566 32 Habo
036-40611/0705-957096 gosta.borjeson@telia.com

V ordf: **Birgitta Lindqvist**
Forbondegatan 27 462 41 Vänersborg
0701-736214 birgitta.lindqvist97@gmail.com

Sekr: **Ulla-Britt Andersson**
Tingvallavägen 3 461 32 Trollhättan
0706-459333 carin.u-b.andersson@telia.com

Kassör: **Olof Janson**
Kårtorp 1 533 97 Götene
0511-53026, 53016 / 0705-690386

Övriga: **Rolf-Göran Carlsson**
Södra Bergvägen 13 541 31 Skövde
0500-471411 / 0705-713435
rolf-goran.carlsson@telia.com

Kurt-Anders Johansson
Henrik Gjutares gata 36 B 541 45 Skövde
0500-411780 / 0706-301736
johansson.kurt-anders@telia.com

Michael Johansson
Bodagatan 27, 507 42 Borås
0704-552247 / 0723-184581 ambrosia20@live.se

Peter Laudon
Ryttaregårdsv. 14, 532 73 Varnhem
0511-60586 / 0706-520911

peterlaudon1@gmail.com

Erik Ljungstrand
Järkholmsvägen, pl 614 436 56 Hovås
0708-559628

Enar Sahlin
Box 3 438 05 Hindås
0301-10848 / 0706-604919, enar.sahlin@telia.com

Lennart Sundh, SUNDH MILJÖ
Odengatan 24 521 43 Falköping
0709-667959 hem: 0515-16759
sundh.miljo@telia.com

Rapportmottagare: Lennart Sundh
Floraväktarsamordnare: Michael Johansson, Enar Sahlin
Exkursionskommitté: Peter Laudon, Birgitta Lindqvist,
Erik Ljungstrand

Hemsidesansvarig: Lennart Sundh

Botanik i Väst-ansvarig: Lennart Sundh

BOTANISKA FÖRENINGEN I GÖTEBORG

Plusgiro: 52 41 55-9 Årsavgift: 150 kr

Adress: Botanhuset
Box 461 405 30 Göteborg

Hemsida: <http://www.bfig.se>

E-post: botaniska.foreningen@bfig.se

STYRELSE:

Ordf: **Aimon Niklasson**
Trolltjärn 18 436 40 Askim
031-261378 / 0736-254461
aimon@bahnhof.se

V ordf: **Börje Wernersson**
Heljereds Byväg 13 428 36 Källered
0737-255678

borje.wernersson@gmail.com

Sekr: **Erik Ljungstrand** (se vänsterspalten)

V sekr: **Kenneth Bergerson**
Karduansmakareg. 26 415 07 Göteborg
031-266637 / 0707-872415
kennethbergerson@gmail.com

Kassör: **Sören Svensson**
Båtsman Grås g. 11 422 57 Hisings Backa
031-523865 / 0703-222403
soren.svensson@mbox303.tele2.se

Övriga: **Ragnhild Crawford**
Önneröd 150 442 72 Kärna
0303-226123 / 0730-228517
ragnhild.neil.crawford@gmail.com

Claes Gustafsson
Storesandsvägen 7 430 82 Donsö
0703-210641

claes.gustafsson@bioenv.gu.se

Enar Sahlin (se vänsterspalten)

Staffan Wall
Gibraltargatan 44 412 58 Göteborg
031-160560 / 0766-346240
wall@chem.gu.se

Floraväktarsamordnare: Michael Johansson, Enar Sahlin
Exkursionskommitté: Eva Andersson, Kenneth Bergerson,
Johan Grudemo, Lars Johnson, Erik Ljungstrand

Eftersitskommitté: Stina Andersson, Eva Falk, Eva van
Odijk

Hemsidesansvarig: Aimon Niklasson

Botanik i Väst-ansvarig: Börje Wernersson

Ordföranden i BFiG har ordet

Aimon Niklasson

Trolltjärn 18, 436 40 Askim, aimon@bahnhof.se

Bästa botanikvänner! Året går mot sitt slut och vi börjar drömma om en ny blomstersäsong. Sommarens väder var ganska normalt enligt SMHI vad gäller temperatur och nederbörd. Dock blåste det mer än vanligt och norra Bohuslän och södra Västergötland fick inte en enda högsommardag. Kanske är det därför vi minns den som relativt kall och blåsig?

Vårens väder kännetecknades av stora variationer i temperatur med flera köldrekord och även värmerekord omväxlande. Det var nog lite extra mycket ”aprilväder” i år. Detta ställer stora krav på anpassning för blommande kärlväxter och samspelet med pollinerande insekter.

Det är nog fler än jag som tyckte att det var ont om blåbär i år i våra trakter och antalet insekter följde samma mönster. Man ser förstås fler insekter om det är vackert väder. Dessa växlingar är naturligtvis en del i den variation som våra insekter och växter anpassat sig till under evolutionen och återhämtningen är en del av ett naturligt skeende. Mer allvarligt är det däremot att det nu finns uppgifter från ett stort antal naturskyddade områden i Tyskland där man under en lång tid funnit en dramatisk nedgång i antalet insekter (lite grovt mätt i vikt!). Om orsakerna spekuleras (gifter som neonicotinoider, förändring av jordbrukslandskapet, klimat, med mera) men det är ju viktigt att man fortsätter följa upp detta. Mer samverkan mellan olika intressorganisationer är förstås nödvändigt i framtiden för att vi

bättre skall förstå helheten. Växter och insekter i allmänhet skulle nog klara sig ganska bra utan människor men som bekant inte tvärtom.

Inför vintern hoppas jag ni har möjlighet att besöka våra föredrag och senare under våren också våra utomhusaktiviteter. Vill härmed tacka alla funktionärer på alla nivåer för allt arbete och engagemang under året och önska alla en skön avkoppling med julens och nyårets ledigheter. Sen hoppas jag vi ses i markerna...

I oktober kläckt citronfjäril *Gonopteryx rhamni* på rödblåra. Fjärilen överlever vintern som fullvuxen och kommer förhoppningsvis att glädja oss med sitt fladder i kommande tidig vårsol, när den tinat upp.

Förbud mot främmande, invasiva växter inom EU

Börje Wernersson (text och foto)

Heljereds Byväg 13, 428 36 Källered, borje.wernersson@gmail.com

Under hundratals år har människan, både avsiktligt och oavsiktligt, fört in främmande växter i Sverige. Många av dessa har odlats för nytta eller prydnad och några av dessa har förvildats och blivit naturaliserade i vårt land (till exempel spansk körvel och kummin). Andra har kommit in oavsiktligt med transporter till sjöss eller på land, men de flesta av dessa har inte lyckats etablera sig i vårt land. Det har ett antal främmande arter dock lyckats med och är nu naturaliserade (till exempel strimsporre och backskärvfjärö). Några av dessa främmande arter har dessutom expanderat kraftigt och trängt undan inhemska arter, det vill säga

dessa invasiva arter har blivit ett hot mot mångfalden av inhemska arter och balansen i ekosystemet.

Från augusti 2017 får 48 främmande, invasiva arter av alla organismtyper **inte längre odlas eller spridas** inom EU och 12 av dessa förkommer i vårt land. Av de 48 arterna är 22 landväxter eller vattenväxter och följande växtarter förekommer i vår sydvästliga del av landet:

-gul skunkkalla (perenn art från Nordamerika)

-jätteloka (tvåårig/perenn art från Sydvästasien)

-jättebalsamin (ettårig art från västra Himalaya)

En skog av jättebalsamin

Jättebalsamin

Jätteloka

-smal vattenpest (perenn art från Nordamerika)

För några av dessa arter gäller vissa övergångsregler för kommersiell handel.

Listan kommer att uppdateras med vissa intervaller under kommande år.

Svenska myndigheter har identifierat ett antal främmande växtarter som är eller riskerar att bli invasiva i Sverige men som ännu inte är EU-reglerade. Dessa är:

-parkslide (perenn art från Ostasien)

-sjögull (perenn art från södra Europa)

-vattenpest (perenn art från Nordamerika)

-vresros (perenn art från Ostasien)

-blomsterlupin (perenn art från Nordamerika)

-sydfyrling/vattenkrassula (perenn art från Australien/Nya Zeeland)

Denna lista skulle kunna göras ännu längre med tanke på främmande arter som kanadensiskt gullris, blekbalsamin, jätteslide med flera.

Sedan flera år har man i Norge tagit fram och även reviderat en svartlista över främmande växter som är invasiva i landet

och där man redan tillämpar liknande förbudsregler som man nu lagstiftat om inom EU. Man har även gått ett steg längre genom att dela in svartlistan i tre regioner i Norge baserat på kunskap om hur invasiva främmande växter är i olika geografiska regioner i landet. Arbete med en svensk svartlista pågår enligt uppgift och man kan förvänta sig (?) att denna blir ett komplement till svartlistningen inom EU.

Det är markägarnas (stat, kommuner, privata ägare) och handelns ansvar att tillämpa EU-förbudet mot främmande invasiva arter och redan nu är vissa kommuner mycket aktiva med till exempel bekämpningen av jättelokan. I Halland pågår borttagande av vresros på havsstränder även om denna art ännu inte är förbjuden inom EU. Att få privata markägare att ta sitt ansvar på detta område tror jag kan ta väsentlig tid på grund av stor variation i kunskap och medvetenhet om förbudet. Hoppas jag har fel på den punkten.

Smal käringtand i Västergötland

Aimon Niklasson (text och foto)

Trolltjärn 18, 436 40 Askim, aimon@bahnhof.se

Västergötlands havsstrand kan skattas till cirka 1,5 mil fågelvägen, men den effektiva strandlinjen är förstas mycket längre med alla vikar och öar inberäknat. En växt som i Västergötland finns enbart längs dessa stränder och samtidigt är en doldis som säkert finns på fler små lokaler än de två som anges i Västergötlands senast utgivna flora, är smal käringtand *Lotus tenuis*. Känner man inte till den och dess speciella biotopval så tas den nog ganska lätt för en vanlig käringtand *L. corniculatus*.

När man letar efter smal käringtand hjälper det att veta att den oftast växer alldeles nära strandkanten och ej längre bort från vattnet än det som brukar kallas ”övre landstranden”. Denna kännetecknas av att den ibland översvämmas av saltvatten och ofta hyser arter som kust- och dvärgarun *Centarium littorale* och *C. pulchellum*, smultronklöver *Trifolium fragiferum* och gulkämpar *Plantago maritima* för att nämna några vanliga följeväxter. Smal käringtand gynnas av

bete och slåtter varför ett av hoten förutom exploatering är igenväxning.

Första gången jag lyckades få syn på smal käringtand var vid Stora Amundö, där den var känd från två lokaler. Den växte då i kanten av en stenhäll tillsammans med vanlig käringtand alldeles innanför vassbältet.

Båda arterna har gula blommor, men det är ofta färre blommor i klasen hos den smala käringtanden. Främst skiljer de sig åt genom att de yttre bladens bladflikar är mycket mer avlånga (minst 4 gånger bredden) och spetsiga på smal käringtand. Ofta är detta ett tydligt kännetecken även om man ibland hittar blad där man börjar fundera. Jag har inte funnit någon uppgift om att de brukar hybridisera i naturen. Det finns dock intressanta experiment där man korsat vanlig käringtand ($2n=24$ kromosomer) hos vilka man tagit bort ståndarna och befruktat med pollen från smal käringtand ($2n=12$). Detta har resulterat i vanlig käringtand ($2n=24$) i de

Käringtand *Lotus corniculatus* till vänster och smal käringtand *L. tenuis* till höger. Jämför bladen!

flesta fall men i enstaka fall med $2n=12$ och utseende som smal käringtand. Detta har tolkats som att smal käringtand har pollen med både 6 och 12 kronosomer och att vanlig käringtand har uppstått genom fördubbling av kromosomantalet från smal käringtand (autopolyploidi).

Det finns studier som beskriver hur just smal käringtand kan klara av att svämmas över av saltvatten och laboratoricexperiment som visar att den klarar det bättre än vanlig käringtand. Smal käringtand har därför odlats på saltvattenöversvämmade delar av Pampas i Argentina! Det är förstås ingen slump att den växer som finast på slätterängen på norra delen av Stora Amundö i vars mitt det dessutom vid högvatten bildas en ”saltsjö”. Det är viktigt att detta vattensystem kan bibehållas i den fortsatta skötseln.

Smal käringtand blommar i juli-augusti men kan hittas med enstaka blommor senare exempelvis efter slätter åtminstone in i september. Den befruktas troligen av humlor, men jag har ej haft tid att kontrollera vilka arter som besöker blommorna på Stora Amundö. Även vildbin och små fjärilar är kända pollinatörer, så troligen är arten inte beroende av någon specialiserad insekt för att bilda frön med vilka den sprids.

Aktuella lokaler i Sverige anses vara cirka 70 stycken (enligt Artdatabanken) och sträcker sig från Skåne till Bohuslän längs västkusten. Enstaka fynd finns längs Östersjön men de anses inte ursprungliga. I Finland och Norge är fynden endast ströfynd. Arten har sin främsta utbredning från sydöstra England, Danmark, Belgien, Holland, Frankrikes västra kust, Italien och östra Europa och med en liten smal utlöpare längs Svarta havet ända bort till Kaspiska havet.

Ett par av den smala käringtandens följeväxter är dvärgarun *Centaurea pulchellum* till vänster och smultronklöver *Trifolium fragiferum* till höger

Det kan ta lite tid att hitta smal käringtand men det finns åtminstone fyra olika lokaler på Stora Amundö idag, troligen fler om man följer hela ön runt. Säkerligen förhåller det sig på liknande sätt på öarna utanför. I år finns uppgift från artportalen om att den hittats på en känd ruderatplats i Mölndal. Den största lokalen på Stora Amundö ligger på slätterängen i norra delen av ön där man i år på grund av försenad slätter kunde se ett stort antal blommande exemplar. Hur arten kommer att klara betet från gäss får väl framtiden utvisa men de sprider förstås även fröna. Smal käringtand är NT-klassad på rödlistan, främst kanske för att biotoperna är hotade på lång sikt. Eftersom Stora Amundö nu planeras som ett nytt naturskyddsområde kommer den norra delen av ön att fågelskyddas fram till och kanske in i augusti, men som ovan nämnts kan man se blommor även senare. Två nya lokaler ligger längs Kungsviken och är tillgängliga hela året. Både smal och vanlig käringtand är fleråriga och har ofta lite kraftigare blad nära havet, så med hjälp av bladformen bör den kunna hittas även på vinterhalvåret när andra växter vissnat.

En levande kyrkogård (del 2)

Kenneth Hansson (text och foto)

Enebobacken 3, 511 58 Kinna, kenneth.hansson@aol.se

År 2015 skrev jag en artikel i Calluna nummer 3 om ett spännande projekt som hade rubriken ”En levande kyrkogård”.

En vaktmästare i Örby kyrka, Mikael hade 2013 kontaktat mig och undrat om jag var intresserad och villig att göra en inventering av växterna som fanns på gräsyrtorna som vaktmästarna skötte. En fråga som de funderat ett tag på var varför styvmorsviolerna *Viola tricolor* hade minskat så väldigt mycket så att de nästan var försvunna från ett av skötselområdena. Den andra frågan var om jag hade några idéer om hur de kunde komplettera skötseln av grönområdena så att den skulle bli mer ”naturanpassad” för att gynna den biologiska mångfalden.

På våren 2013 gjorde vi upp en skötselplan där vi bland annat delade in kyrkogårdsområdet i fem delområden var och ett med sin plan utefter hur området såg ut. Det är nu femte året i följd som projektet drivits.

Efter varje växtsäsong har jag skrivit en utvärdering över hur jag tyckt att det har utvecklats/förändrats under året. Den har även Mikael fått och då har vi diskuterat eventuella förändringar av skötselplanen som behövs göras inför nästa år och han har informerat mig om justeringar i arbetet med skötseln som gjorts under säsongen. Jag har också inventerat de olika delområdena tre gånger varje växtsäsong. Förutom kärlväxter har jag också gjort noteringar om mossor, lavar, svampar och ”småkryp” i den mån jag kunnat. Det

Örby kyrka

är naturligt att mångfalden av flora och fauna ökar när man förändrar skötseln av gräsbevuxna områden på en kyrkogård från traditionell maskinklippning till en varierad och anpassad skötsel av samma grönområden. Vi har ju kunnat jämföra hur det såg ut 2013 med 2017 och det vi ser nu är stor mångfald av växter, såväl skyltande blomväxter som gräs i de utvalda delarna av kyrkogården där ”ängsskötsel” bedrivits.

Det område där styvmorsviolerna nästan hade försvunnit är en 48 x 38 meter mager gräsmark på till stor del grusig/sandig grund. En del av området ligger intill två i rät vinkel mot varandra liggande murar och en liten del är en remsa intill en parkeringsplats med björkar i kanten. Där är gräset frodigare. Den östra delen vetter mot Kinnavägen. 2014 fanns här ett hundratal blommande violer, vilket var färre än 2013. Mikael och jag funderade

Örby nedre med björkar och styvmorsviol

på hur det kunde komma sig och kom fram till att efter slåttern i augusti 2013 hade man sugit upp det slagna gräset varpå man troligtvis också fått med sig flertalet violfrön. Dessutom var våren 2014 kall och sen efter vintern. I augusti 2014 krattades istället gräset ihop för hand efter slåttern och likadant gjordes det 2015 och 2016. Det märktes ingen större skillnad vad gäller mängden blommande styvmorsviol under vårarna 2015 och 2016 och vi misströstade väl en del. Men så i början av maj 2017 ”exploderade” det. Vi räknade in runt 2600 blommande violer den 6 maj. Till glädje för oss och alla småkryp som gillar styvmorsviol och för alla människor som passerar förbi här varje dag. Från flera har vi fått kommentaren ”Så fint det har blivit här igen med alla violerna”.

I violängen har även gråfibblorna *Pilosella officinarum* ssp. *pilosella* och

rotfibblorna *Hypochaeris radicata* ökat markant. Vitknavel *Scleranthus perennis* hittade vi inte 2013 men den har etablerat sig och i år fann jag ett tiotal plantor i den allra torraste delen. Även i år kom det upp sju stycken grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* så den har hållit sig konstant. I september i år blev det dessutom massor av diverse svampar som kom upp här men det gjorde det väl lite överallt i år. Toppvaxskivling *Hygrocybe conica*, spröd vaxskivling *H. ceracea*, rodnande flugsvamp *Amanita rubescens*, någon av strävsopporna, kanske fläcksoppen *Leccinum variicolor* och någon jordtunga *Geoglossum* sp. noterade jag bland annat.

I ekslänten inne på själva kyrkogårdsområdet, som är ett annat delområde och som mest kan liknas vid en kraftigt sluttande hagmark och som sköts som en sådan, har stänkfibblorna *Hieracium basifolium* ökat kraftigt. Delområdet vid själva kyrkobyggnaden är en svagt sluttande gräsmark med ett flertal gamla gravar i. Det klipps med maskingräsklippare men här har vi valt ut en del partier som ligger som oregelbundet formade ”öar” i den klippta gräsmarken

Bland svamparna på kyrkogården fanns bland annat spröd vaxskivling (till vänster) och rodnande flugsvamp (till höger)

och som inte klipps under större delen av växtsäsongen utan först i början av augusti. Här har utvecklats en ängsflora som lockar många flygande småkryp till sig och som pryder sluttningen med gullvivor *Primula veris* under våren och massor av prästkragar *Leucanthemum vulgare*, teveronika *Veronica chamaedrys* och rotfibblor under sommaren.

Målet att uppnå en större biologisk mångfald har vi ju uppnått och förhoppningsvis fortsätter styvmorsviolerna att öka i antal, så vi är rätt nöjda med vår insats och jag hoppas att den nuvarande skötseln av kyrkogårdens gräsytor kan bli rutin även framöver.

PS

Förra gången skrev jag att jag gjort ett nyfynd för Marks kommun när jag upptäckte äkta murgrönsveronika i ”styvmorsviolängen”. Så var inte fallet. Det var skuggveronika *Veronica hederifolia* ssp *lucorum* visade det sig. Thomas Karlsson bestämde ett belägg jag skickade. Nu är det så att även underarten skuggveronika är ny för kommunen men rätt ska ju vara rätt.

Vitknavel

Gullpudra

Gråfibbla

Ett urval av de arter som finns på kyrkogården i Örby

Jag har valt ut sådana arter som noterats alla åren 2013 t.o.m. 2017 (a) samt en del som nyetablerat sig under 2015, 2016 eller 2017 (ny) och några som ökat stort i antal och/eller utbredning (ö).

Totalt har det antecknats 125 kärlväxter i de olika skötselområdena.

bergssyra (a)
fältarv (ny)
fältveronika (ny)
gråfibbla (ö)
grönvit nattviol (a)
gullpudra (a)
gullviva (a, ö)
harklöver (ny)

hundäxing (ny)
hönsarv (ny)
knölsmörblomma (a, ö)
käringtand (a, ö)
majsmörblomma (a)
praktfibbla (a)
prästkraige (a, ö)
rotfibbla (a, ö)
rödsvingel (a)
styvmorsviol (a, ö)
teveronika (a, ö)
tjärblomster (a, ö)
trädklöver (ny)
vitknavel (ny)
vitklöver (a)
vårbrodd (ny, ö)
ängssyra (ö)
ängsgröe (a)
ängskavle (ny)

Gravstenar och eklänten

En givande botanisk utflykt till Sandsjöbacka

Börje Wernersson (text och bild)

Heljereds Byväg 13, 428 36 Källered, borje.wernersson@gmail.com

Anders Magnusson (text)

Radhusvägen 4K, 428 35 Källered, jag.magnusson@yahoo.se

Slättergubbe *Arnica montana*

I mitten av juli i år besökte vi delar av Sandsjöbacka naturreservat, som sträcker sig cirka två mil från Mölndal i norr till Kungsbacka i söder. Vi skulle framför allt räkna slättergubbar *Arnica montana*. Mellan drumlinen och motorvägen (E6) i detta naturreservat finns ett intressant rikkärrsområde med några insprängda torra kullar med gräs- och buskvegetation.

På dessa kullar, som är väl synliga från motorvägen, växer ett stabilt och stort bestånd av slättergubbar. Vi började där. Förra årets räkning av Anders och hans fru Kristina gav cirka 1000 blommande plantor och även i år hittades cirka 1000 utblommade plantor av denna vackra växt, en symbol för ett öppet jordbrukslandskap, vilket var glädjande. Trots att denna del av reservatet betas ganska intensivt av kor, verkade de illasmakande slättergubbarna inte ha påverkats i annat än positiv riktning.

Vår vandring fortsatte ut i det stora, sankna kärrområdet just väster om kullarna, som domineras av högvuxen knapptåg *Juncus conglomeratus* och där vi fann darrgräs *Briza media*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, sumpmåra *Galium uliginosum*, sjöfräken *Equisetum fluvatile* och enstaka fläcknycklar *Dactylorhiza maculata*, men vad som var en riktig höjdare var att vi hittade tre plantor av den ovanliga ormbunken granbräken *Dryopteris cristata*. Denna växer typiskt solitärt vilket även var fallet här. Denna säregna ormbunke är känd från området sedan tidigare men pulsen steg i alla fall.

Vi lämnade sedan kärrområdet och gick en bit upp mot den sluttande drumlinen där det finns ett källflöde som

översilar ett mindre markområde. Där fann vi intressanta växter som gräsull *Eriophorum latifolium* (20 plantor) med sina sträva axskäft, ängsull *Eriophorum angustifolium*, tätört *Pinguicula vulgaris*, rundsileshår *Drosera rotundifolia*, myrtilja *Narthecium ossifragum*, blodrot *Potentilla erecta* och klockljust *Erica tetralix*.

Vi fortsatte, efter välförtjänt fika, upp för drumlinens norra kant där vi kunde se enorma mängder av förstaårsplantor av sötbjörnbär *Rubus plicatus* efter förra årets svedjebränning av delar av drumlinens ljunghed. Uppe på drumlinen fanns ett område med ytterligare cirka 300 slåttergubbar. Vi tog oss sedan väster om

Granbräken *Dryopteris cristata*

Gräsull *Eriophorum latifolium*

drumlinen och gick, genom ett för tillfället uttorkat klibbalträsk *Alnus glutinosa* med ett stort bestånd med högrest brunstarr *Carex acutiformis*, ned mot Sandsjöns östra kant där det finns ett översilningskärr i en öppning i lövskogsridån vid sjön. I detta rikkärr och ut till strandkanten fann vi en rad spännande växter som bland annat kärrspira *Pedicularis palustris* (ett dussintal plantor), näbbstarr *Carex lepidocarpa* (en av få förekomster på västkusten), ängsstarr *Carex hostiana*, hirsstarr *C. panicea*, kärrsälting *Triglochin palustris*, vattenklöver *Menyanthes trifoliata*, frossört *Scutellaria galericulata*, kärrsilja *Peucedanum palustre* och ute vid strandkanten gott om dybläddra *Utricularia intermedia* där några plantor var i blom. I kärret fanns också ett fåtal

Näbbstarr *Carex lepidocarpa*

plantor av gräsull. Däremot hittade vi inte loppstarr *Carex pulicaris* som vi hade hoppats få se igen, vilket man gjorde i samband med inventeringen för Hallandsfloran.

Det finns spännande botaniska utflyktsmål på västkusten, naturreservatet Sand-sjöbacka är definitivt ett av dessa. Mycket besöksvärt enligt vår erfarenhet.

Börjes blomkluringar

Hellre en dunjacka än den filt-Björn-bär
Hellre ja än nej-lika svar
Hellre lokalbedövning än spikklubba
Hellre ha smal midja än en som vid-e
En uppäten vattenmelon har vatt-en-melon

Fynd av *Geranium* vid en badplats vid Vänern

Roger Halvorsen (text och foto)

Hanevoldveien 15, Hof, Norge, roghalv@gmail.com

Tidigt, klockan åtta på morgonen, den 4 augusti 2015, satt jag lutad över en kopp halvljummet kaffe på färjan över Oslofjorden på väg till Trollhättan för att besöka Stallbacka industriområde. Jag hade snokat rätt på att spretklint *Centaurea diffusa* för några år sedan hade funnits där. Spretklint? Jag hade aldrig hört talas om den förut. Den ville jag gärna se! Därskapen bragte mig således på en lång dagsresa tur-retur Hof - Trollhättan.

Arten har fått det klingande namnet ”sprikjeknoppurt” i Lids flora (”spreta” och ”sprikje” har samma betydelse på svenska och norska), och Anders Bohlin och hans fru Karin hade bekräftat att den fortfarande växte på platsen. Klockan 12:00 precis mötte jag, inte långt ifrån industriområdet, Karin och Anders som kom tillsammans med Ulla-Britt Andersson. Några minuter senare stod jag och beundrade, för första gången, en för mig helt ny och okänd klint. ”Här är vad du har åkt hela vägen från Norge för att se!” kungjorde Anders med ett leende där vi stod framför några välvuxna exemplar av spretklint. Där stod de i skär och vit variant tillsammans med ett stort antal andra ovanliga växter.

Den 20 augusti samma år stod jag åter igen på Stallbacka, även denna gång med Anders och Karin, och i sällskap med Norman Hagen och Øystein Ruden, mina goda norska vänner, för att de skulle få se

Spretklint *Centaurea diffusa*

klinten och alla de andra rariteterna. För min del blev det några nya arter också den här gången.

Tre arter av släktet *Geranium* i rad

Nu förhöll det sig så att jag innan mitt första besök den 4 augusti 2015, under sommarens lopp, hade fått nys om andra botaniska ”godisar” inte långt från Trollhättan, i Vänersborg, strax söder om Vänern. Vid Vänersborg ligger en badplats kallad Ursand (strax utanför Västgötagränsen i Frändefors kommun i Dalsland). Där hade det under detta år observerats både svedjenäva *G. bohemicum* och brandnäva *G.*

Svedjenäva *Geranium bohemicum*Brandnäva *Geranium lanuginosum*

lanuginosum. Jag hade på omvägar tagit reda på att bägge arterna var sedda bland annat vid parkeringsplatsen vid ingången till badplatsen, och en floraväktare i Dalsland, Claes Kannesten, hjälpte till med både karta och beskrivningar av lokalerna.

Anders och jag drog till Vänersborg för att se om vi kunde finna lokalerna där svedje- och brandnäva skulle växa. Vi for först ut till parkeringsplatsen där *Geranium* var funnen i kanten av en jord- och stenvall i ena änden. På nordsidan av vallen försiggick grävarbeten. När vi anlände till platsen, såg vi att på sydsidan av vallen var ogräset slaget med lie. Vi letade och letade längsefter vallen. ”Sök och du skall finna” står det hos Matteus (norsk text, 7 kap, vers 7), och tålmodet blev belönat och Bergspredikans ord uppfyllt. Anders fann ett exemplar av *Geranium*. Det var avskuret i toppen, men det fanns en blomma som visade att det handlade om en svedjenäva. Dessutom satt det fortfarande massor av frön på exemplaret.

Uppmuntrade av fyndet letade vi vidare, och strax efteråt kunde Anders uppvisa ännu en *Geranium* som stod lik en nyfriserad konfirmand, avskuren i toppen som svedjenävan, med massor av frön och, säger och skriver, en blomma, tillräckligt för att vi med hjälp av de röda flikarna på märkena kunde fastslå ganska bestämt att detta var en brandnäva. Svedjenäva har grönvitaktiga märkesflikar.

Kannesten hade angivit att det skulle finnas några få exemplar till av *Geranium* längs efter vägen ut från parkeringsplatsen vid Ursand. Vi letade, både länge och väl, på flera platser efter vägen. Vi fann ytterligare ett exemplar som också var en svedjenäva innan vi så fann ett exemplar av duvnäva *G. columbinum*. Denna art är ej heller en av de vanligaste arterna i släktet.

Ny tur 20 augusti

När jag den 20 augusti for tillbaka till Trollhättan och Vänersborg, tillsammans med mina vänner, var det med hopp om att jag skulle få visa fram åtminstone resterna av de två mest sällsynta *Geranium*-arterna.

Duvnäva *Geranium columbinum*

Vi ankom till Ursand runt middagstiden. Bäge arterna stod fortfarande där, och sannerligen, båda exemplaren kunde visa upp var sin blomma så att mina vänner kunde se karaktärerna som skiljer dem åt, i första hand således färgen på märkesflikarna.

Øystein drog nu hem till Norge med foton av flera nya arter, medan Norman och jag for till Karlstad på ett nordiskt botanikersammanträde. Där lärde jag något nytt inom geografien. Älven som kommer från Norge, kallas faktiskt Klarälven, medan jag ända från min barndom i skolan har gått omkring och trott att Trysilelva fick namnet Klaraälven i samma ögonblick som den flyter in i Sverige.

Inte slut med detta

Nu är inte sagan om geranierna slut med allt som är nämnt ovan. Jag har gått omkring i den villfarelsen att dessa två arter är helt beroende av stark värme, gärna bränder, för att gro. En kontakt med Lotte Risberg som har skrivit en

upplysande och god artikel i Svensk Botanisk Tidsskrift, "Elden är deras vän", fick mig på bättre tankar. Fröna kan också utsättas för mekaniska påfrestningar som kan förorsaka bristningar i skalet och göra att vatten kan tränga in och få fröna att gro.

Med ens var logiken på plats, och jag förstod hur fynd av svedjenäva på uppkastade vägkanter i skuggig skog kunde gro, och att de elva exemplaren vi fann på en nyuppgrävd väggkant här hemma i Hof i juni 2015, kunde gro utan bränder eller en varm sommar. Mekaniska påverkningar! Lokalen vid Ursand var ju en jord- och grusvall där det hade grävts och fortsatt grävarbete var på gång.

Till Ursand 2017

Med detta i minne, sommaren 2017, på väg till Sjöängen i Västergötland i augusti tillsammans med Norman, två år efter vi senast var i trakten, svängde vi upp till Ursand när vi kom till Vänersborg. Vid parkeringsplatsen var det fortsatt gräv- och anläggningsarbete på gång. Ivriga som vi var efter att botanisera längs vallen med sten och jord, hade vi knappast tid till att fika. Och ännu en gång: där stod sex exemplar av *Geranium* på vallen, några meter från där vi fann de båda arterna två år tidigare: ett blommande exemplar av svedjenäva, ett med massor av frön (kanske också en svedjenäva?) och fyra sterila exemplar som sannolikt var samma art.

Törs vi tro att det inte heller denna sommar var värmen som gjorde att fröna hade grott? Troligen var det grävarbetena.

En uppmaning: nästa gång du är i trakten, ta vägen till Ursand för att titta efter geranier, i första hand svedjenäva och brandnäva.

Några fynd av ruderväxter i Utby

Håkan Pleijel (text och foto)

Tornväktaregatan 12A, 415 07 Göteborg, hakan.pleijel@bioenv.gu.se

Slumpen skall inte underskattas som källa till växtfynd. Inte minst gäller det ruderväxter, som kan dyka upp lite varstans där jord har blottats eller deponerats genom människans försorg, eller där frön som kan ge upphov till överraskningar har hamnat.

Våren 2017 färdigställdes en ny gång- och cykelväg över Kvibergsbäcken vid Utby, Nylöse församling i nordöstra Göteborgs kommun. Den ansluter till vägen runt Kvibergsområdets fotbollsplaner i norra delen av det gamla exercisfältet. Denna väg förbättrades och asfalterades 2016 där den möter den nya gång- och cykelvägen, varvid ny jord också kom på plats. Alla fynd som redovisas i denna artikel har gjorts inom en till två meters avstånd från dessa vägar. Markens struktur varierar betydligt i den studerade miljön, från lerig till grusig. Lera är den ursprungliga jordarten på platsen. Gång- och cykelvägen löper genom ett område där ett lerskred tidigare skett.

Redan våren 2017 kunde man se hur en mångfald av örter och gräs spirade ur den jord som lagts på i kanten av både den nya och den renoverade vägen. Efter midsommar var många arter i blom. Den första som stack i ögonen var kalvnos *Misopates orontium*, vars mörkrosa lejongapsblommor var utslagna 29 juni. Vid ett nytt besök några dagar senare för att fotografera denna art, som endast förekom med ett enda individ, upptäcktes några

exemplar av kråkrassing *Coronopus squamatus* (syn. *Lepidium coronopus*) på två relativt närbelägna platser tillsammans med bland annat italienskt rajgräs *Lolium multiflorum* och ett stycke därifrån även senapskål *Eruca sativa*.

Kalvnos och kråkrassing i Göteborgs-området

Kalvnosen har hittats på ett fåtal platser i Göteborgsregionen under senare år, exempelvis i närheten av Guldhedstornet (Hansson 2016). Att döma av rapporteringen på Artportalen 2000-2017 är antalet

Kalvnos *Misopates orontium* har rosa, iögonenfallande lejongapsblommor och är karakteristiskt glandelhårig. Den förekommer numera sällsynt och oftast tillfälligt på ruderväxtmark i södra Sverige.

Kråkkrassingens *Coronopus squamatus* greniga skott breder ut sig längs marken, radiärt från den punkt där roten är fäst. Den har små vita blommor som bildar karakteristiskt knotttriga-tagginga, tvådelade frukter.

fynd av arten i Göteborgsområdet ganska litet. De flesta verkar vara tillfälliga. På en lokal i Västra Eriksberg verkar den ha förekommit varaktigt under en följd av år. Den har även varit beständig på en lokal vid Jordfallsmotet, Rödbo socken, 1969-2017 (Fries 1971; E. Ljungstrand muntl.). Kalvnos ansågs under tidigare århundraden vara av medicinskt värde och såldes på 1700-talet på apotek mot diverse åkommor. Den tros ha kommit in i Sverige genom orent utsäde och var tidigare främst ett åkerogräs. Som sådant har arten minskat drastiskt. Den klassificeras som nära hotad på den svenska rödlistan (ArtDatabanken 2015). Idag är de flesta förekomster av ruderat karaktär (Edqvist & Mattiasson 2009). Den lågvuxna kråkkrassingens, vars skott snarast kryper längs marken, finns på Artportalen uppgiven för ett något större antal lokaler i Göteborgstrakten, påfallande många i stadens centrala delar.

På rödlistan finns arten i kategorin sårbar (ArtDatabanken 2015). Den anses vara en gammal följeslagare till människan och därför vara skyddsvärd.

Två sorters ruccola

Senapskålen, eller äkta ruccola, är möjligen inte lika konsekvent rapporterad som kalvnos och kråkkrassing, men antalet uppgivna lokaler i och kring Göteborg är litet. I augusti upptäcktes även ett exemplar av sandsenap *Diplotaxis tenuifolia* helt nära senapskålen. Mycket av det som i butikerna säljs som ”ruccola” är inte senapskål utan just sandsenap. Här hade alltså två sorters ruccola

Den resliga senapskålen *Eruca sativa* har blekgula blommor med nätådriga kronblad. Det är från den här arten man skördar äkta ruccolablåd. Denna bild visar också miljön vid den nyanlagda gång- och cykelvägen.

Daggstänkt och morgontrött sandsenap *Diptotaxis tenuifolia*. Det som säljs i handeln under varunamnet "ruccola" är ofta blad från denna art.

stämt möte. Senapskål är ursprunglig i Medelhavsområdet och västra Asien och förekommer vanligen tillfälligt i Sverige. Sandsenap är däremot beständig i vissa områden, exempelvis på Gotland, där den förekommer rikligt på Visby ringmur, men är oftast även den en ruderväxt i vårt land.

Råttsvingel – raritet eller hotfullt ogräs?

Ytterligare spaning i området gav ekorkorn *Hordeum jubatum*, gatkrassing *Lepidium ruderales*, taklosta *Anisantha tectorum* och råttsvingel *Vulpia myuros*. Den sistnämnda hade jag själv aldrig tidigare sett. Erik Ljungstrand var vänlig och kontrollerade min bestämning. Råttsvingeln är fortfarande ovanlig i Sverige, troligen oftast spridd genom orent gräsfrö. I ett europeiskt perspektiv verkar den vara på frammarsch, även som skadligt

åkerogräs. På så nära håll som i Danmark har arten blivit ett problem, exempelvis i höstsådda grödor. Man varnar för att den inom en snar framtid kan komma att bli ett bekymmer även i Sverige, i första hand i fröodling av rödsvingel *Festuca rubra*, som är en viktig vallväxt, eftersom det är svårt att rensa rödsvingelns frön från råttsvingelns (Jordbruksverket, 2015). Kanske gynnas råttsvingeln av ett mildare klimat.

Erik besökte även området och uppmärksammade mig på förekomsten av fikonmålla *Chenopodium ficifolium*, som förmodligen har ganska många lokaler i Göteborgstrakten, men är förbisedd

Råttsvingeln *Vulpia myuros* är med sin långsmala vippa inget idealiskt foto-objekt. De nedersta småaxen är ofta inneslutna i den översta bladslidan när blomningen börjar. Råttsvingeln är sällsynt och tillfällig i södra Sverige, troligen ofta inkommen med gräsfrö.

till följd av att mållor är ett relativt svårt kapitel i fältbotaniken. Totalt påträffades sju arter mållor i området under sommaren 2017, bland dem även den mindre vanliga trädgårdsmållan *Atriplex hortensis*.

Vad är egentligen en ruderväxt?

Generellt var det en påfallande rikedom av olika ruderväxter som dykt upp. Utan att man kan dra skarpa gränser finns det i stora drag tre typer av ruderväxter. På mer eller mindre öppna jordtyper skapade av människan är konkurrensen svag, vilket ger utrymme för de flesta ogräs som också är vanliga i täppor och åkrar att etablera sig. De bildar den första kategorin. Hit hör i det aktuella området allmänna arter som åkerspärgel *Spergula arvensis*, lomme *Capsella bursa-pastoris*, penningört *Thlaspi arvense*, svinmålla *Chenopodium album*, fiskmålla *Chenopodium polyspermum* (syn. *Lipandra polysperma*), åkerkårel *Erysimum cheiranthoides* och åker-senap *Sinapis arvensis*.

Trädgårdsflyktingar

En annan grupp arter, som också ofta är företrädd bland ruderväxter, är förvildade trädgårdsväxter, som odlas för sina dekorativa eller kulinariska värden. Från lokalen i Utby kan gurkört *Borago officinalis*, honungsfacelia *Phacelia tanacetifolia*, sömntuta *Eschscholzia californica*, mattram *Tanacetum parthenium* och den djupblå kinesiska förgätmigejen *Cynoglossum amabile* nämnas som representanter för gruppen trädgårdsflyktingar. Dill *Anethum graveolens*, som också växte i en av vägkanterna, hör förstas till avdelningen köksväxter.

Skräpmarksväxter

Av störst floristiskt intresse är ändå de tillfälliga skräpmarksväxterna, som utgör den tredje typen av ruderväxter. Många av dessa är konkurrenssvaga och vissa har svårt att reproducera sig i vårt klimat. Därför har de små förutsättningar att bli viktiga ogräs i odlingslandskapet, där i och för sig vissa av dem hörde hemma innan ogrärensning, konstgödning och kemisk bekämpning satte dem på undantag. De utpräglade skräpmarksväxterna är i stort sett hänvisade till de utkanter av den urbana exploateringens miljöer där deras fröreserv kan mobiliseras, så att de blommar upp men sedan ofta hastigt slocknar ut igen. Senare dyker de kanske upp någon annanstans. Slumpen har stor betydelse för vilka arter i denna grupp man råkar stöta på. Frön sprids med jord, organiskt avfall, odlade produkter, fröblandningar, till exempel gräsfrö och

En tilltalande trädgårdsflykting är kinesisk förgätmigej *Cynoglossum amabile* med intensivt blå blommor.

fågelfrö, eller på andra sätt. På utbylokalen kan opievallmo *Papaver somniferum*, klöveroxalis *Oxalis fontana*, hamnsenap *Sisymbrium altissimum*, gatkrassing, småsporre *Chaenorhinum minus*, vildpersilja *Aethusa cynapium*, ekorkorn, kråkrassing, råttsvingel och kalvnos placeras i denna kategori. Dessutom fanns småvuxen ängsklocka *Campanula patula*, som inte tydligt hör hemma i någon av de nämnda kategorierna, på grusig mark i området.

Höstaspekt

I mitten av september hade en ny uppsättning arter framträtt. Den variabla och ganska sent blommande rödmållan *Chenopodium rubrum* (syn. *Oxybasis rubra*) var nu fullt utvecklad och förekom rikligt. Här och var fanns solrosor *Helianthus annuus*, varierande i höjd från 20 cm till två och en halv meter. Några exemplar av såväl buketthirs *Panicum ciliare* som äkta hirs *Panicum miliaceum* höll på att breda ut sina vippor, yvigare och med tydligt mindre småax hos buketthirsens. De flesta plantor var sterila och arterna är då ganska lika, båda med utspärrat långhåriga bladslidor. Dessutom hade en högröd amarant sällat sig till skaran av ruderater i området. Detta visade sig vara toppamarant *Amaranthus hybridus* ssp. *hypochondriacus*. Hela växten hade en djupt röd färg, vilket underarten blodamarant *A. hybridus* ssp. *cruentus* oftast har, men som även toppamarant kan ha. Sent i september började till slut även trädgårdsrymlingarna jätteverbena *Verbena bonariensis* och rosenskära *Cosmos bipinnatus* att blomma.

Övergående glädje

Det sägs ju att underbart är kort. Så blir säkert också den brokiga och artrika blomsterprakt som blossade upp vid den nya vägen i Utby sommaren 2017 kortvarig. Många av arterna är ettåriga och får snart ge vika för snabbväxande perenner. Det insådda gräset och klövern ser ut att ta sig bra och fleråriga ogräs som åkertistel *Cirsium arvense*, gråbo *Artemisia vulgaris*, och i fuktigare partier kärrfräken *Equisetum palustre*, breder snabbt ut sig. Denna typ av växter kommer snart att ta överhanden och växttäcket sluta sig. Flera av de mer ovanliga ruderatväxterna förekom bara i ett eller några få exemplar och deras saga på denna plats lär vara all i en nära framtid. De blev ett hastigt övergående men färgstarkt botaniskt nöje, dessa vagabonder i det urbana landskapets hårdhanta dynamik.

Tack till Erik Ljungstrand för synpunkter på manus och kontrollbestämningar.

Referenser:

- ArtDatabanken 2015: Rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken SLU, Uppsala.
- Edqvist, M. & Mattiasson, G. 2009: Kalvnos *Misopates orontium*. Information om rödlistade kärlväxter. Floraväktarna, Svenska Botaniska Föreningen och ArtDatabanken.
- Fries, H. 1971: Göteborgs och Bohusläns fanerogamer och ormbunkar. Andra omarbetade upplagan. Bohusläningen, Uddevalla.
- Hansson, K. 2016: Kalvnos i staden återigen. Calluna 33(4): 14-15.
- Jordbruksverket 2015: Råttsvingel/ekorrsvingel (*Vulpia* sp) - ett nytt problemogräs? Ogräsbrev Växtskyddscentralen Nr 7 2015.

Höstlånke funnen i Nordre älv

Hans Starnberg (text och foto)

Västra Stillestorpsgatan 25, 417 13 Göteborg, hstarn55@gmail.com

I början av september gjorde jag en utflykt längs stranden av Nordre älv, på Hisings-sidan. Här hade jag tidigare sett åtskilliga trevliga arter, till exempel blomvass och ängsnycklar, men med tanke på att det var ganska sent på säsongen var mina förväntningar inte särskilt högt ställda vid detta tillfälle.

Några hundra meter sydväst om Kornhalls färjeläge fanns en glänta i vassbältet där det i stället växte gles säv. Det var ovanligt lågt vattenstånd, och jag kunde utan svårigheter gå ut bland säven, och lade då märke till åtskilliga tuvor av en vattenväxt i det decimeterdjupa vattnet. Mina kunskaper om lånkar och liknande vattenväxter är begränsade, men eftersom vattnet var relativt klart och ljusförhållandena goda passade jag på att ta några foton, men funderade inte så mycket vidare på vad det kunde vara.

När jag några veckor senare visade bilderna på BFiG:s bestämningskväll kunde Erik Ljungstrand direkt slå fast att det rörde sig om höstlånke *Callitriche hermaphroditica*, som inte setts i Bohuslän på mycket länge. ”Ej funnen under inventeringen” står det i nya Bohusfloran.

Längre tillbaks i tiden har den setts vid Hökälla i Backa socken och vid Oxhagen i Rödbo socken, så helt främmande för området är den inte. Den nya fyndplatsen ligger i Säve socken. I Västgötafloran anges den från en lokal i Ulricehamnstrakten. Enligt Artportalen har den i år setts vid Vänerstranden i södra Dalsland samt i Vä-

ne-Ryr väster om Vänersborg. Den anges även från Fattighusån i Göteborg 2009, fast med ett frågetecken efter artnamnet.¹

Höstlånken skiljer sig från andra lånkar genom att växa helt nedsänkt utan någon rosett av flytblad, samt genom att frukterna har en bred hinnkant. I Sverige har den spridda förekomster över hela landet, men är vanligast i Mälaren och utmed Bottenhavskusten.

¹Det som avses visade sig dock året därpå vara en avvikande form av vattenpest *Elodea canadensis* (Erik Ljungstrand).

Höstlånke *Callitriche hermaphroditica*.

Källfräne – en nykomling i Välens vattendrag

Dan Baeckström

Paradisgatan 17, 413 16 Göteborg, dan.baeckstrom@medkem.gu.se

Välenområdet kring Stora åns utlopp i Askimsviken är ett omtyckt utflyktsmål för naturvänner, både fågelskådare och botanister. Efter att Nässets avloppsreningsverk stängdes 1976 har Göteborgs kommun i olika etapper projekterat och genomfört en omvandling av Välen till ett naturvårdat område.

På 1990-talet byggdes bland annat ett torn för fågelskådning och år 2013 fick Välen status som naturskyddsområde. I samma veva genomfördes en rad åtgärder för att göra området mer attraktivt för besökare. En av dessa var att försöka omvandla grusplanen intill fågeltornet till en ”slätteräng” enligt Stadsbyggnadskontorets skötselplan. Staketet runt planen revs och ett intilliggande dike som leder dagvatten till reningsdammarna längre ner mot viken gavs ett mer slingrande lopp med stora stenar placerade i vattnet så att det blev lättare att ta sig över. Skötselplanen förordade också att ”restaurering sker genom markbearbetning och insädd/plantering av naturliga ängsfröer med arter som naturligt sannolikt förekommer i området.”¹

¹ Förslag till Skötselplan för naturreservatet Välen. Samrådshandling 2012-11-27. Göteborgs kommun, diarienummer BN0492/11.

Även om det är svårt att skönja någon ”slätteräng” på den ännu mestadels sterila grusplanen så visar stränderna kring det slingrande diket en påtaglig artrikedom som kanske delvis kan härledas till insädden. Backnejlika, rödblåra, färgkulla, tiggarranunkel, kabbleka, cikoria, fackelblomster, stor sötväppling med mera finns på land – och i vattnet hittar man ståtliga bestånd av svalting och säv.

En växt som rätt säkert inte etablerat sig med hjälp av ”naturliga ängsfröer” fick jag syn på i slutet av juli i år där den flöt i den grumliga lilla rännil som torkan lämnat kvar i diket. Jag bröt en liten gren med några få blommor på och tog hem för bestämning. Eftersom den ännu saknade mogna frukter tog det mig en bra stund att inse att det rörde sig om en av de få vattenlevande korsblommiga arter vi har i Sverige, nämligen det sällsynta källfränet *Nasturtium officinale*. Jag drog mig till minnes att man nämnt ett fynd av växten i Tuve på Facebook-gruppen Botanik i Väst förra året, så jag lade upp bilder även av mitt fynd på gruppen. Börje Wernersson, som bekräftade fyndet i Tuve, bad mig att säkerställa att det var källfräne och inte det ännu sällsyntare bäckfränet genom att se om det var två rader med frön i skidan.

Detta var nu inte alldeles enkelt utan krävde tålmodig väntan på att frukterna

Överst till vänster: källfräne på växtplatsen vid Välen.
 Överst till höger: en gren som trivs som "snittblomma".
 Nederst till vänster: öppnad skida med två rader frön.
 Nederst till höger: närbild på blommor.

skulle växa till sig på mitt lilla exemplar som frodades och slog rötter i en vas på min balkong. Till sist kunde jag dock få till ett avslöjande snitt som slutgiltigt möj-

liggjorde bestämning och rapportering till Artportalen av det andra kända fyndet av källfräne i Västergötland.

Man kan förstås fråga sig hur det kommer sig att källfräne hittas på två platser så nära en storstad. Det ligger nära till hands att anta att människan har haft ett finger med i spelet. Källfräne är ju också känt som vattenkrasse och odlas och säljs som kryddväxt.

Jag skulle vilja våga mig på en liten kulturbotanisk spekulation: i firandet av det persiska nyåret, Norouz (som inträffar vid vårdagjämningen), ingår att man odlar gräs eller någon annan ört på ett fat och placerar på det traditionella nyårsbordet. Två veckor efter nyåret går man på en utflykt i det fria – oavsett väder – och tar med sig sin lilla odling som då slängs bort, helst i ett rinnande vattendrag. Den ska symbolisera det gångna årets sorger och bekymmer som man gör sig fri ifrån.

Även om vete är den vanligaste örten i detta sammanhang så kan jag gott tänka

mig att andra växter har kommit ifråga. Den som är sent ute köper ibland en liten ask med något grönt, kanske vattenkrasse = källfräne. Kanske att någon av groddarna klarar sig och slår rot?

Det återstår att se om dessa ”urbana” källfränen ekologiskt beter sig på samma sätt som tidigare fynd av arten. Det kan tydligen vara stor skillnad på ekologi mellan varianter av samma art. Exempelvis kan man hitta skogsbräsma, *Cardamine flexuosa*, växande som ogräs i planteringar inne i Göteborgs stadsbebyggelse, fastän den i floran står angiven som en sällsynt art med mycket speciella växtbetingelser. Erik Ljungstrand förklarade för mig att fynden i stan rörde sig om en ”ogräsvariant” som nyligen kommit in från kontinenten. Vem vet, kanske källfräne blir nästa invasiva art?

Redaktören kommenterar

Här bredvid berättar Ingemar Jonasson om sina fynd från Frölundamotet. Bland annat fann han rikligt med råttsvingel. På sidan 18 berättar Håkan Pleijel att han funnit råttsvingeln i Utby. I Artportalen finns ytterligare ett fynd 2017 från Göteborgs kommun gjort av Lars Ferm vid Banehagsgatan, Klippans industriområde. I Vänersborg har Stefan Hult funnit råttsvingeln på tre platser. Så många fynd har aldrig tidigare noterats från Västergötland något år. Det har tidigare rört sig om ett fynd per år under åtta av de föregående tjugo åren enligt Artportalen.

I Västgötafloran anges råttsvingeln vara under spridning och kanske varningen från Jordbruksverket (som Håkan refererar till) om att den kan bli ett bekymmer i Sverige är befogad. Håll ögonen öppna för råttsvinglar under kommande år! I Calluna finns två bilder av den – den breder ut sig som sagt.

Florareport från Frölundamotet

Ingemar Jonasson (text och bild)

Berglärkan 55, 426 69 Västra Frölunda, ingemar@berglarkan.se

Kontrasten mellan den tungt trafikerade leden och de älskliga linplantorna var stor

Förra sommaren upptäckte jag en slänt full med den imponerande fackelkrisslan i Frölundamotet. Jag har berättat om detta i Calluna nummer 3 2016.

När jag såg mig om bland de bortåt en och en halv meter höga fackelkrisslorna upptäckte jag till min förvåning att det också fanns gott om olika andra växter i slänten och närliggande grönytor. Det är sådant man aldrig ser när koncentrationen är fokuserad på att hitta rätt filer och und-

vika konfrontationer med andra fordon. Jag beslöt mig för att ett antal gånger besöka området och inventera floran.

Nu, efter ett år, kan jag göra en sammanfattning av vad jag hittade. Jag fann 125 arter av kärlväxter. Det är ungefär så många som man finner på en medelgod gammal naturbetesmark i Bohuslän, med samma yta. Siffran förvånar. De stora ledernas vägslänter förefaller artfattiga och tråkiga från bilfönstret och

En linplanta med vackra fruktkapslar, ännu gröna. Hur har denna och andra växter hamnat här i detta trafiklandskap? Det finns många tänkbara förslag. Växterna kan ha funnits på plats redan före anläggningarna eller frön och växtedlar kan ha följt med i byggnationens schaktmassor eller kompostjord. Spridning kan ha skett med vind eller med fåglar och andra djur eller med fordon. Plantor kan också ha sitt ursprung i fågelfröblandningar eller insådd vid vägarbeten.

En utsökt vackert hoprullad blomma av lin, färdig att slå ut

naturbetesmarkerna anses höra till våra artrikaste.

Jag fann åtskilliga oväntade och roliga arter. Dit räknar jag till exempel lin, råttsvingel, blåmålla, spenslig ullört, hampa, hybridögontröst och krustistel. De tidigare ovanliga, men numera allt vanligare förekommande fikonmålla och taggsallat fanns där också. Linet växte med rätt många exemplar nära asfalten utefter Västerledens vägkanter, råttsvingeln var rikligt förekommande på en mindre gräsyta omgiven av stora leden och alla bussarnas ut- och infartsfiler.

På en liten backe mellan rondellen och Västra Frölunda kyrka fanns en förtjusande samling försommarväxter, troligen kvarstående sedan gammal tid med mul-

Två strån av rättsvingel

bete: vårvicker, back- och brokförgätmigej, käringtand, knippfryle, vårtåtel, bergssyra, svartkämpar och andra betesmarksväxter. Erik Ljungstrand ledde mig till platsen och lokalen hade en gång upptäckts av Eva Ekeblad.

Lite längre bort från rondellen fanns det andra botaniska sevärdheter. Slänterna nära Gnistängstunneln var fulla av den vackra stallörten och ett avsnitt var täckt av jättevallmo, som dock plockades varje dag efterhand som de enskilda blommorna slog ut.

Vid den närliggande cykelleden mot centrum fann jag en stor förekomst av läkekungsljus med sina stora blommor, här och där uppblandad med färgreseda. På ett annat ställe utmed samma led visade Erik mig två stora bestånd med luddvicker, aldrig tidigare sedd men länge önskad av mig.

Otaliga gånger blev jag uppmärksam på tillskyndande medmänniskor som undrade om allt stod bra till. ”Här??” var en vanlig följdfråga när jag berättade att jag letade efter växter och fotograferade intressanta arter. Ett par gånger fick jag besök av polisriketer med påslagna blåljus. När jag ville fotografera taggsallat, hybridögontröst och lin som växte tillsammans på en liten markbit nästan ute i Västerleden fick jag förhandla om tillstånd en god stund med besättningen i en polisbil.

Inventeringen var spännande och rolig och jag uppmuntrar andra till liknande. Samtidigt uppmanar jag till stor försiktighet och eftertanke vid växtsök i miljöer som ovanstående eller liknande!

En planta av taggsallat. Bladen brukar vara vertikaltställda och orienterade i nord-sydlig riktning

Fynd på en skräpmark i Göteborg

Sören Svensson

Båtsman Grås gata 11, 422 57 Hisings Backa, soeren.svensson@mbox303.tele2.se

Vid ett besök i Göteborgs botaniska trädgård den 5 juni i år såg jag ett ståtligt gräs och på tillhörande skylt stod: *Spartina pectinata* 'Aureomarginata' gullbandsgräs kulturform (Kanada-USA). Jag mindes då att det liknade det gräs som Hans Tingman hade upptäckt i fjol 400 meter söder om Lärjeåns mynning i Göta älv, vilket blev bestämt till präriemarskgräs *Spartina pectinata* (se Erik Ljungstrands ruderatrapport i Calluna 33(4) 2016).

Jag åkte då åter till fyndplatsen, men kunde inte se något marskgräs. Det var nu en slarvig kontroll, för sedan har marskgräset hittats i ett tjugotal ruggar inom området. I stället fångades mitt intresse av flera fint blommande växter som bergklint *Centaurea montana*, både blå och vit blågull *Polemonium caeruleum* och en obekant växt som var i slutet av sin blomning och som visade sig vara en stjärnhyacint *Camassia* sp. Det är ett släkte med sex arter från Nordamerika och ett tiotal sorter. Den största arten heter på engelska Great Camas/Large Camas och dess blå underart heter mörk stjärnhyacint *Camassia leichtlinii* ssp. *suksdorfii*. Troligen var det denna växt på platsen, men det kan också röra sig om någon sort, till exempel *Camassia* 'Blue heaven', som är en hybrid mellan *C. leichtlinii* och blek stjärnhyacint *Camassia cusickii*. På platsen fanns tre stänglar med tre cm breda blad och de var 90 cm höga.

Tre dagar senare fanns bara någon enstaka blomma kvar i toppen av varje stjälk. Då syntes något annat som hade börjat blomma och det visade sig vara en tuva av tuvdaglilija *Hemerocallis dumortieri*. Släktet *Hemerocallis* från östra Asien har ca 15-20 arter och många tusen registrerade sorter! Några dagar senare kunde man se fyra blommande tuvor.

Andra noterade växter från området är till exempel finnslide *Aconogonon* × *fenicum* (Lars Ferm), kvarnven *Agrostis scabra* (Lars Erik Norbäck), ädelmynta *Mentha* × *gracilis* (Erik Ljungstrand), finsk fingerört *Potentilla intermedia* (Hans Tingman), studentnejlika *Lychnis chalconica* (Erik Ljungstrand), ungersk syren *Syringa josikaea* och japansk klätterros *Rosa multiflora*.

Varifrån kommer då dessa trädgårdsväxter? För några år sedan byggdes Norge/Vänerbanan om till att bli en dubbelspårig järnväg. En av etapperna byggdes under åren 2009-2012 av Veidekke Väst. Där ingick bland annat att bygga två nya järnvägsbroar och sedan leda om trafiken på E45 till att gå under de nya broarna. På platsen där den gamla järnvägen gick över dåvarande E45 finns nu den aktuella skräpmarken. Den ansvarige arbetsledaren på Veidekke har berättat att man tog fyllnadsmassorna till skräpmarken inifrån Renova Marieholm,

Ovan och nedan:
Mörk stjärnhyacint *Camassia leichtlinii*
ssp. *suksdorfii*?

Ovan och nedan:
Tuvdaglilja *Hemerocallis dumortieri*.

som ligger strax väster om skräpmarken. Under ruderatexkursioner med Erik Ljungstrand har jordhögar inom denna anläggning besökts många gånger. Den är en behandlingsanläggning för biologiskt avfall från tio västsvenska kommuner.

Det går därmed inte att ta reda på var ovannämnda växter ursprungligen fanns.

Eftersom mörk stjärnhyacint och tuvdaglilja är nya som "vilda" i Sverige så kommer belägg att lämnas in till Herbarium GB.

En magisk minnesstund

Evastina Blomgren (text och foto)

Östanvindsvägen 6, 451 61 Uddevalla, evastina.blomgren@gmail.com

Anders Delin är död. Över hundra personer har letat sig ut till Hylströmmen, ett av de naturobjekt som Anders kämpat för att rädda. Där står vi bland moss- och lavbevuxna block och knotiga tallar intill strömmen.

Poeten Thomas Tidholm inleder med ropet: ”Anders Anders var är du? **ANDERS!** **ANDERS DELIN!!** ... Finns du här?”

Anders är närvarande – hans aska i en burk av näver. En svärdotter med ett barnbarn framför Evert Taubes Änglamark, och pojken förmår inte längre – tårarna tränger fram.

Vi vandrar på smala stigar mellan block och småvuxna tallar och kliver försiktigt på stenar med fuktiga lavar och när själva

strömmen och hängbron. Här går några deltagare i sänder ut och offrar senhöstens blommor i forsen.

Vi blir på porslinsallriker serverade en mycket god och varm soppa till-sammans med valfri dryck och gott bröd och det känns att livet har sina fördelar. Samtalen börjar flyta, kaffet och äppelkakan smakar bra. Så försvinner solen – molnen mörknar – haglet kommer – vi fryser.

Uppbrottet blir hastigt. Bilarna drar iväg. – Vad är det vi upplevt?

Anders var en eldsjäl. Opinionsbildning för orörd skog och naturvård upptog hans tid vid sidan av arbetet med Hälsinglands flora. Han fick aldrig se den färdiga boken – den utkommer förhoppningsvis 2018.

Läs- och sevärt

Birgitta Herloff

Skepparegången 6, 413 18 Göteborg, birgitta.herloff@gmail.com

Nyligen satt Evastina Blomgren och jag och pratade hemma hos mig. Om lite av varje, livet och döden och mest om botanik förstås. Då dök det upp ett svagt minne av en bok som jag tänkt läsa men sedan glömt såväl dess titel som dess författare samt att införskaffa den. Den handlade om naturhistoriska samlingar så mycket kom jag ihåg. Vi googlade på diverse sökord och kom fram till att boken var *Skatter i vått och torrt. Biologiska samlingar i Sverige* av Torleif Ingelög. Den kom redan 2013 så den hade legat tyst och obemärkt i min hjärna i flera år. Med en gång beställde jag den via nätet och häromdagen kunde jag hämta den på ett av Postnords utlämningsställen.

Nu har jag bläddrat hit och dit i boken, läst lite här och där (det är ingen bok man sträckläser) och tittat på mängder av fina bilder. Först ”besökte” jag herbariet i Göteborg och blev rent nostalgisk. Där har jag suttit många dagar och registrerat herbarieark för Bohuslänns flora och lärt mig känna igen de mest svårtolkade namnteckningar. Men inte visste jag då att herbarium GB är nummer 40 i storleksordning bland världens 3200 registrerade herbarier; att antalet kollektioner uppskattas till 1,6 miljoner; att där finns några kollektioner från kapten Cooks första världsomsegling 1768-1771 insamlade av Sir Joseph Banks och linnélärjungen Daniel Solander; att

Herbarium GB anses inta en särställning genom att det mesta av det nordiska växtmaterialet är korrekt bestämt – inget annat svenskt herbarium har så låg andel felbestämda nordiska kärleväxter – till stor del tack vare Carl Blom och Erik Ljungstrand; att där finns en unik samling slemsvampar om 8000 kollektioner som är så ömtålig så att de helst bara bör hanteras av specialister.

Fler siffror: i de stora (och några av de mindre) samlingarna i Sverige finns totalt mer än 33 miljoner kollektioner. Av dessa är nästan 9 miljoner kärleväxter. Av dessa har jag själv bidragit med några stycken. Tänka sig!

Därefter läste jag om Göteborgs Naturhistoriska museum och gamla minnen därifrån dök upp. Ett besök i skelettsamlingen och inte minst i lokalen där skeletten rötas fram i en ytterst påträngande stank är oförglömligt. Mest imponerande är ju Malmska valen och den stora salen med den afrikanska elefanten och noshörningen. En gång agerade jag och en god vän noshörningsvakter under en halvdag under en helg. Det var Biologiska föreningen som fyllde ett vaktschema efter det att ett horn blivit stulet. Men det var som sagt helg och museet vimlade av barnfamiljer så man kunde knappast förvänta sig att någon noshörningshornstjuv skulle dyka upp igen.

Skam till sägandes hängde minnena mera ihop med Botaniska Föreningen i Göteborg än med de imponerande samlingarna i Naturhistoriska muséet. Föreningens jubiléer har firats där sedan 1989. Då var det 70-årsjubileum. 1994 var det dags för 75-, 1999 80- och 2009 90-årsjubiléet. Alla med intressanta föredrag, god mat och dryck, sånger och glad stämning. Om två år är det dags för 100-årsjubiléet. Kanske i Naturhistoriska? I alla fall blir det säkert festligare än någonsin.

Fast nu är väl snart alla naturalhistoriska härligheter digitaliserade så man kan sitta hemma vid sin dator och beskåda naturens mångfald. Och bland samlingarna rör sig bara en och annan forskare. Nej, så tror jag inte på allvar att det blir. Nog kommer väl skolklasser även fortsättningsvis att låta

sig imponeras av valen och den afrikanska elefantens.

Men inget ont om digitalisering. I boken finns en lista över adresser till databaser som man kan roa sig med att botanisera i. Och apropå ny teknik vill jag tipsa om en sajt som handlar om just ny teknik. Om du vill ha riktigt roligt någon minut så googla på "Ansgar tilkalder hjælp".

Den här gången avslutar jag med en sång som sjungs på våra jubiléer och närhelst ett gäng sångglada botanister träffas nämligen Allans visa, skriven av Allan "Alfred" Fredriksson. Melodi: Lili Marlene. Här visas vinterversionen. På våren sjunger man "inunder nyutslagen sälg", på sommaren "till klangen av en dragspelsbälg" och på hösten "i sällskap med den stolta älg".

Vi som älskar blommor,
vi som älskar grönt
vi ofta sammankommer
och livet det blir skönt
när vi får knäcka en butelj
med höjda glas i festlig helg
vi sjunger alla svälj!
Vi sjunger alla svälj!

Manusstopp för Calluna (1) 2018

Manuskript till Calluna häfte 1, 2018 skall vara redaktionen tillhanda senast den 1 februari. Mejla helst ditt manuskript som oformaterad wordfil, bilder i JPEG och tabeller i excel som bifogade filer till birgitta.herloff@gmail.com.

Postadress och telefon: Birgitta Herloff, Skepparegången 6, 413 18 Göteborg tel. 031 - 12 23 90.

Ring gärna i förväg och berätta vad du tänker skriva om.

Västergötlands Botaniska Förening säljer

Västergötlands flora, 743 sidor	200:-
Västergötlands flora, Supplement 1, 53 sidor	20:-
Västergötlands flora, Supplement 2, 32 sidor	20:-
Västergötlands Flora CD	50:-
Botanisk Västgötalitteratur, 63 sidor	50:-
Floran i Habo kommun, 256 sidor	150:-
Film: ”Drakblommans backar” Sundh Miljö	150:-

Eventuell portokostnad tillkommer

Botaniska Föreningen i Göteborg säljer

Göteborgs och Bohus läns fanerogamer och ormbunkar (Fries 1971), 453 sidor	100:-
En frisk och blomstrande perenn (Bernström 1989), 144 sidor	100:-
Medlemmar i BFiG kan köpa böckerna med medlemsrabatt för	75:-

Innehåll

- 1 Niklasson, A. Ordföranden i BFiG har ordet
- 2 Wernersson, B. Förbud mot främmande, invasiva växter inom EU
- 4 Niklasson, A. Smal käringtand i Västergötland
- 6 Hansson, K. En levande kyrkogård (del 2)
- 10 Wernersson, B. & Magnusson, A. En givande botanisk utflykt till Sandsjöbacka
- 12 Börjes blomkluringar
- 13 Halvorsen, R. Fynd av *Geranium* vid en badplats vid Vänern
- 16 Pleijel, H. Några fynd av ruderväxter i Utby
- 21 Starnberg, H. Höstlånke funnen i Nordre älv
- 22 Baeckström, D. Källfräne – en nykomling i Välens vattendrag
- 24 Redaktören kommenterar
- 25 Jonasson, I. Florarapport från Frölundamotet
- 28 Svensson, S. Fynd på en skräpmark i Göteborg
- 30 Blomgren, E. En magisk minnesstund
- 31 Herloff, B. Läs- och sevärt
- 33 Manusstopp för *Calluna*
- 33 Föreningarna säljer

Ruderväxter från Utby (se sid. 16-20) fotograferade av Håkan Pleijel.

Framsida: toppamarant *Amaranthus hybridus* ssp. *hypochondriacus*.

Ovan: vildpersilja *Aethusa cynapium*, ekorkorn *Hordeum jubatum* och äkta hirs *Panicum miliaceum*